

Đorđe J. Orlović

DRUGA
LIČKA
PROLETERSKA
BRIGADA

I z d a v a č
v o j n o i z d a v a C k i z a v o d
Načelnik ĐORĐE STANIC, pukovnik

RATNA PROŠLOST NARODA I NARODNOSTI
JUGOSLAVIJE

KNJIGA DVESTA PEDESET DRUGA

M O N O G R A F I J E
JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

KNJIGA SEDAMDESET SEDMA

UREDIVAČKI ODBOR

RAHMIJA KADENIĆ, general-pukovnik, predsjednik, članovi: ALI SUKRIJA, RISTO DZUNOV, DAKO PUAC, general-pukovnik, MILAN DALJEVIC, general-pukovnik, ZIKA STOJSIĆ, general-potpukovnik, FABIJAN TRGO, general-potpukovnik, VELJKO MILADINOVIĆ, general-potpukovnik, JOCO TARABIC, general-potpukovnik, METODIJE KOTEVSKI, general-potpukovnik, AUGUST VRTAR, general-potpukovnik, SVETOZAR ORO, general-major, MISO LEKOVIC, pukovnik, AHMET ĐONLAGIĆ, pukovnik, VIKTOR KUCAN, pukovnik, glavni i odgovorni urednik, RADOMIR PETKOVIĆ, pukovnik

UREDNIK
MOMČILO KALEM, potpukovnik

RECENZENT
NIKICA PEJNOVIC, general-pukovnik

ĐORĐE J. ORLOVIĆ

DRUGA LIČKA
PROLETERSKA
BRIGADA

Beograd, 1983.

*Posvećujem uspomeni na ratne drugove i na njihovo
besmrtno delo u našoj velikoj oslobodilačkoj epopeji.*

Autor

U V O D

Uoči rata Lika je velikim delom bila pokrivena organizacijama Komunističke partije. U njoj su tada postojale i delovale 62 partijske ćelije sa 200 do 250 članova, sedam kotarskih (sreskih) komiteta i Okružni komitet KPH za Liku.¹⁾ Svrishodnim i neumornim političkim delovanjem partijska organizacija Like je neprekidno i sistematski širila svoj uticaj u narodu, postajući značajan politički činilac u to vreme, i dočekavši rat organizacijski sređena i brojno ojačana. Mada joj je po okupaciji zemlje ustaški teror naneo ozbiljne kadrovske gubitke, mestimično razbio pojedine organizacije i jako otežao delovanje, ona je u osnovi sačuvala svoju organizacionu strukturu i akcionu sposobnost, što je bilo bitno za pripremanje i podizanje ustanka. U tim sudbonosnim, krajnje surovim uslovima ustaškog bestijalnog terora nad srpskim narodom, Jevrejima i progresivnim Hrvatima, pre svega komunistima, kada je beznađe ozbiljno hvatalo korena, većina komunista je ostala na svojim mestima. Oni su delili sudbinu naroda, političkim delovanjem ulivali mu nadu a suzbijali beznađe, organizovali čuvanje i prikupljanje oružja i pripremali ga za ustanak i otpor tiraniji.

Zahvaljujući tome ustanak je, čim je planuo u Srbu, u početku dobio masovan karakter i poprimio organizovan tok. Ustanak se, negde organizovano a negde i spontano, veoma brzo masovno širio i za nekoliko dana zahvatio celu Liku. U tome je ponegde prvih dana, pored u masi neizbežne spontanosti, usled nesnalaženja ili malobrojnosti komunista dolazilo i do stihije, pošto bi organizacija podlegla masi koju nije bila u stanju da obuhvati i njome da upravlja. No, i u tim situacijama, stihija je, velikim zalaganjem komunista i uglednih istaknutih ustanika, relativno brzo i uspešno obuzdavana i organizacija uspostavljena.

Istorijska je činjenica da je u ustanak sprski narod Like pohrlio listom, odjednom i masovno, odazivajući se pozivu komunista - ljudi iz naroda - koji su ostali sa njim i stali na čelo ustanka. Ovako masovan odziv pozivu Partije na ustanak sjajno je delo ličkih komunista, ali se ne može zanemariti činjenica da je ovolikoj masovnosti ustanka u srpskim selima ozbiljan podsticaj dala i zločinačka okupatorska i ustaška politika, politika bestijalnog terora i potpunog fizičkog istrebljenja. Miran, goloruk i od dojučerašnjih građanskih političara napušten, ovaj narod se odjednom našao van zakona u kvazidržavnom terorističkom sistemu ustaša, prepušten ustaškoj samovolji - ljudima pomračene savesti i hladnokrvnim ubicama

1) Prema podacima, prikupljenim i sređenim u Domu 6. proleterske divizije na Plitvičkim jezerima, partijska organizacija u Lici 1940. godine izgledala je ovako: Okružni komitet KPH za Liku u Gospiću; kotarski komitet Donji Lapac sa jednom ćelijom u mestu; kotarski komitet Gospić sa ćelijama u: Smiljanu, Bužimu, Mušaluku, Širokoj Kuli, Vrepcu, Mogoriću, L. Novom, Divoselu, Gospiću, Gospić-učiteljska škola, Gospić-gimnazija; kotarski komitet Gračac sa ćelijama u: Gračacu, Gračac-železnička stanica, Gračac-ložionica, Zrmanji i Podkokirni; kotarski komitet Korenica sa ćelijama u: Trnavcu, Debelom Brdu, Buniću dve, Šalamuniću, Ljubovu, Pećanima, Korenici, Čuić Krčevini, Končarevom Kraju dve, Bjelopolju dve; kotarski komitet Udbina sa ćelijama u: Visuću, Mekinjaru, Srednjoj Gori, Ondiću, Kurjaku, Udbini, Jošanu; kotarski komitet Perušić sa ćelijama u: Prvanu, Kaniži, Bukovac i Lipova Glavica, Konjsko Brdo i Kosa, Sv. Marko i Studenci, Malo Polje, Kaluderovac i Mezinovac, Poljan, Kosinjski most, Sv. Ivan, Mlakva, Lipovo Polje, Pazarište; kotarski komitet Otočac sa ćelijama u: Brinju (ovde je od septembra 1941. postojao kotarski komitet), Vrbovinama, Turjanskom, Dabru, Svici, Podumu, Škarama, Ličkom Lešću, Brlogu, Gornjem Babinom Potoku.

u čijoj iskrivljenoj svesti nije bilo ni trunke čovečnosti, iza kojih su stajali moćni pokrovitelji, fašistički okupatori, pa je spas video jedino u otporu i borbi. U toj mračnoj situaciji sa narodom su ostali samo lički komunisti koji su u njemu suzbili i raspršili beznađe i očaj a razbuktali gnev na teror i okupatora, ulili mu samopouzdanje i povelili ga u vojevanje za spas, nacionalnu i socijalnu slobodu.

Valjalo se, dakle, sopstvenim snagama spasavati od masovnih pokolja i svakojakih zverskih ubijanja koja su u to vreme već poprimila strahovite razmere. Jame u Jadovnom, ponori u Gračacu i mnogobrojne jame i bezdani u ličkom kršu svakodnevno su gutale stotine, pa i hiljade (Jadovno) nevinih ljudi, žena i dece. U julu su na gospičku železničku stanicu, gotovo svakodnevno, stizali transportni vozovi sa po oko hiljadu ljudi, pretežno iz Bosne i krajeva van Like, koje su ustaše najkraćim putem odvodili u Jadovno gde su izmrcvareni i onesvešćeni, a mnogi i pri punoj svesti, završavali u velebitskim bezdanima.

U tom otporu teroru i bezakonju srpski narod je imao aktivnu pomoć i podršku bratskog hrvatskog naroda koji se od početka distancirao od ustaških zločina, osuđujući ustaše kao kriminalce i izdajnike koji su svojim zločinima kaljali njegovo časno ime i naneli veliku štetu njegovim slobodarskim težnjama. U prvim danima ustanka, među Srbima ustanicima, našli su se čestiti Hrvati i to ne samo Hrvati komunisti, već i oni Hrvati koji to nisu tada bili, ali pravi nacionalni slobodari i patrioti koji su shvatali da se do slobode hrvatskog naroda ne dolazi istrebljenjem srpskog naroda, već obrnuto zajedničkom borbom protiv stranog porobljivača i svih režima koji su među njima sejali smutnju, unosili razdore i izazivali sukobe. Njihov broj je u početku bio skroman, ali je njihov političko-moralni značaj bio ogroman, dragocen i gotovo neprocenjiv. Svojom pojavom i borbenošću u ustaničkim redovima oni su bili pravi, očigledan dokaz ozlojeđenim sprskim masama da svi Hrvati nisu ustaše, da je hrvatski narod jedno a ustaše nešto drugo, da su ustaše ne samo otpadnici već i izdajnici hrvatskog naroda. Tu je geneza bratstva i jedinstva hrvatskog i srpskog naroda koja se u daljoj borbi sve više razvijala, oplemenjivala i učvršćivala. Upravo bratstvo u borbi na samom početku ustanka i borbe na delu potvrđivalo je, u očima narodnih masa, pravilnost i dalekovidost politike bratstva i jedinstva koju su komunisti i njihove pristalice sa puno žara zastupali i objašnjavali, pozivajući narod na ustanak i borbu do pobeде.

Ubrzo, pošto je ustaško divljanje po selima suzbijeno a oni saterani u gnezda svojih gospodara, dolazi do jačeg ispoljavanja politike neteranja u okupatora već saradnje sa njim, stavljanjem pod njegovu zaštitu. Nosioci takve politike bili su predratni politikanti - srpski šovinisti, koji su i ranije bili naklonjeni okupatoru. Dok su ustaše divljale po srpskim selima nigde ih nije bilo, ćutali su u svojim skloništima pod skutom okupatora čuvajući vlastitu kožu. Čuvajući njih, okupator je štitiо svoje interese i pravio se nevešt kako ne vidi i ne zna za ustaška zlodela. Međutim, čim su komunisti povelili narod u oružani ustanak oni su se uz blagoslov svojih gospodara počeli javljati svojom politikom.

Propovedajući poznatu politiku čekanja - »još nije vreme« - i saradnje sa okupatorom, četnički elementi su svom snagom raspirivali nacionalnu mržnju pozivajući Srbe na osvetu nad Hrvatima, dokazujući da su svi Hrvati ustaše, da im se ne može verovati, da im se treba svetiti istom merom, i tome slično. Pozivali su na zločin - samo sada sa druge strane. U toj svojoj prljavoj raboti i oni su imali obilatu podršku okupatora. Premda takva politika nije imala odjeka, pošto su je ustaničke mase osudile i odbacile, ona je ipak nanela osetne štete ustaničkim redovima. Po negde je izazivala kolebanja, izvesna raslojavanja i prestrojavanja, što je neminovno dovelo do izvesnog zastoja u razvoju ustanka, odnosno pokreta. Bilo je to vreme razlučivanja - da se vidi i zna gde je ko - pa je u jesen 1941. godine pokret u Lici poprimio smireniji tok, pripremajući se, politički i organizaciono, za obračun sa okupatorom.

Zahvaljujući raspoloženju naroda za borbu radi postizanja jasno definisanih političkih ciljeva borbe na političkoj liniji bratstva i jedinstva, a iznad svega pregalštvu komunista i njihovih pristalica, kriza je ubrzo prebrođena. Ustanak je dobio ne samo dalji još jači zamah nego i kvalitetno novi sadržaj, prerastajući u snažan narodnooslobodilački pokret čija je oštrica borbe uperena, pre svega, na okupatora, a time i na sve njegove trabante, bez obzira kako se oni zvali. Istina, velikosrpski šovinisti su uspjeli na razne načine zavesti i u četnike odvesti izvestan broj ustanika, ali se ubrzo pokazalo da je to redove narodnooslobodilačkog pokreta više ojačalo nego oslabilo. Ono što je ispoljavalo malodušnost i kolebljivost, po pravilu se tada svrstalo u četničke redove. No, našavši se ubrzo u okupatorskim žicama, rame uz rame sa ustašama, mnogi su, shvativši prevaru i da su namamljeni u izdaju, prvom prilikom bežali i svrstavali se u redove narodnooslobodilačkog pokreta.

Posebno valja podvući da je tih nekoliko meseci žestoke oružane i političke borbe Partija jako ojačala, sredila, organizaciono proširila i učvrstila svoje redove. U organizacije Komunističke partije stupali su, pre svega, mladi ljudi i omladina bilo da su odmah primljeni u redove Partije, u Savez komunističke omladine ili postajali kandidati. Po pravilu, to su bili najhrabriji i u ustanku najistaknutiji borci, čija su hrabrost i požrtvovanje služili za primer. Bili su to vatreni i beskompromisni borci na liniji Komunističke partije, za borbu protiv okupatora i njegovih ustaško-četničkih pomagača, za jačanje redova NOP-a i za borbu do pobjede za bolje i lepše sutra.

Tokom jeseni 1941. godine, u beskompromisnoj oružanoj i političkoj borbi, ustaničke snage su sređivane, naoružavane i organizaciono učvršćivane. Razbacane seoske straže i odredi povezivani su i objedinjavani u veće jedinice tako da se pred kraj godine stvaraju prvi bataljoni. Oko Korenice, na Ljubovu, u Lapcu, Srbu i oko Gospića, Gračaca u drugim mestima širom Like u borbi sa Italijanima, u zimu iproleće 1942. godine, postižu se neočekivano veliki uspjesi, dolazi se do znatne količine oružja i municije, naoružavaju se novi borci - dobrovoljci koji pristižu u masama, a uvek ih je bilo više nego oružja. To je bio značajan trenutak narodnooslobodilačkog pokreta. Ubrzano su stvorene nove i ukupnjavane postojeće partizanske jedinice. Lika, dakle, kada se jednom uspravila, ustalasala i smogla snage da očaj pretvori u gnev na silnika, a patnju u osvetu tiranima svesno, organizovano i odlučno zagazivši u bunu, nije se pokolebala ni poklekla pred moćnom okupatorskom silom i mestimičnom četničkom izdajom, već je samo malo usporila kretanje sređujući svoje redove, da bi ubrzo još čvršćim i dužim korakom nastavila stazom narodnooslobodilačkog pokreta i linijom bratstva i jedinstva pod zastavom Komunističke partije Jugoslavije. Hrlili su Ličani u boj za slobodu svesno, odlučno i hrabro, dobro znajući da će samim tim činom iz spiska živih mnogi biti brisani.

Borbe su bile svakodnevne, žestoke i beskompromisne. Partizanske jedinice koristile su svaku priliku za napad, bilo manjih ili većih razmera zavisno od situacije. Bile su stalno u ofanzivi, a puna inicijativa bila je u njihovim rukama. Okupator i njegovi saradnici saterani su u utvrđene garnizone i uporišta, odakle su samo povremeno vršili ispade na oslobođenu teritoriju. Oni su i dalje bili okrutni i bezobzirni u postupanju sa narodom, hvatali su, ubijali, palili i pljačkali. Ali, to je već bio znak nemoći i besa, rezultat definitivnog gubljenja inicijative i potpunog kraha njihove politike. Slobodna teritorija se svakodnevno sve više širila i učvršćivala, organi nove narodne vlasti na njoj su delovali nesmeteno, sve organizovanije i efikasnije. Partizanske jedinice su se omasovile, naoružale, organizaciono učvrstile i ukupnjale. U leto 1942. godine u Lici je dejstvovalo dvanaest partizanskih bataljona čvrsto organizovanih, dobro vođenih i relativno dobro naoružanih, uz mnogo drugih, manjih jedinica. Brzi razvoj narodnooslobodilačkog pokreta nametao je nove, obimnije i složenije vojno-političke zadatke za čije izvršavanje je valjalo

imati i adekvatno organizovane oružane snage. Pošto su vojno-politički interesi narodnooslobodilačkog pokreta, ne samo u Lici već znatno šire, zahtevali a narasle snage omogućavale, ubrzano se prelazilo na viši stepen vojne organizacije - stvaranja brigada. U razdoblju od prvih dana jula do početka septembra od postojećih bataljona stvorene su tri moćne ličke brigade koje će, najpre samostalno, a nešto kasnije u sastavu 6. ličke divizije Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije pronaći slavu Like širom cele zemlje.

Nije na odmet pogledati, bar ukratko, bazu iz koje su stasale ličke brigade, pa i Druga lička brigada u prvoj polovini avgusta 1942. godine. Na dan 12. avgusta 1942. godine brojnost, socijalni i nacionalni sastav i politička pripadnost boraca u jedinicama pod komandom Štaba grupe partizanskih odreda za Liku, izgledao je ovako: brojno stanje - 2.096, radnika 125, seljaka 1.760, zanatlija 63, nameštenika 25, vojnih i policijskih lica 89, intelektualaca 34; Srba 1.995, Hrvata 101; članova Komunističke partije 117, vanpartijskih komunista (verovatno kandidata i skojevaca) 94, pripadnika drugih političkih partija nije bilo.²⁾ U napomeni uz ovaj pregled kaže se: » U ovaj nacionalno-socijalni sastav nije uračunat bataljon 'Krbava, Kosinjska četa, i još neki sitniji delovi II odreda«. Dakle, zasigurno se može reći da je u izveštaju neobuhvaćenim jedinicama bilo još najmanje 350-400 boraca, što znači da je to bila snaga od preko 2.500 boraca.

Nisu uračunata dva jaka bataljona koja su već bila u prvoj brigadi, ljudstvo u Prvom proleterskom bataljonu Hrvatske, mnogo boraca iz južne Like u severnodalmatinskim odredima i bataljonima, borci iz brinjskog a delom i iz otočkog sresa u primorsko-goranskim jedinicama, ljudstvo postato u proletarske brigade, itd. Zatim, u borce iako ne s puškom u ruci, spadaju i politički i drugi aktivisti na terenu, članovi partijskih i skojevskih komiteta, narodnooslobodilačkih odbora i drugih organizacija. Kada bi bilo moguće to sve prebrojiti bio bi to impresivan broj od više hiljada boraca koje je pored dotle datih velikih žrtava - Lika svrstala u narodnooslobodilački pokret u prvoj godini rata, mada je i na suprotnoj strani dala mnoge ustaške bojne i poneki slab četnički bataljon. Učešće Hrvata, po navedenom pregledu, može izgledati skromno, ali valja znati da ih je dosta bilo angažovano na političkim i drugim zadacima na terenu.

Iza tolikog broja boraca sa puškom u ruci, ili tačnije rečeno rame uz rame sa njima, stajale su desetine hiljada starih i mladih, muškaraca i žena, koji nisu nosili pušku bilo zato što ih nije mogla zapasti ili što nisu bili kadri, ali su svojim pregalštvom na raznim zadacima u pozadini stvarali uslove za život i uspešnu borbu na frontu. Bez njihovih žrtava i napora oružana borba ne bioila moguća. Njihova odaynost ciljevima narodnooslobodilačkog pokreta bila je bez premca, a njihov doprinos pobedi i slobodi neprocenjiv.

Eto, iz takvog naroda je izrasla i 2. lička brigada.

2) Vojnoistorijski institut: Zbornik dokumenata i podataka NOR-a, Tom V, knjiga 30, dokument 103 (u daljem tekstu: Zb V-30, d. 103).